

EUROPA I MUSLIMANSKI MIGRANTI¹

Kako bi na europsku migrantsku krizu odgovorio Max Weber, a kako Ibn Haldun?

Akbar AHMED

Prijevod: Mirnes KOVAČ

UDK 316.374(4):28
314.724(4)

Budući da svjedočimo ogromnim razmjerama migrantske krize koja je zadesila Europu, a koja je u zadnje vrijeme pogodila i našu zemlju, držimo da su razmatranja koja u 1. poglavlju knjige Putovanje u Europu "Europska dijalektika" nudi pakistansko-američki antropolog i učenjak islama Akbar Ahmed veoma važna za razumijevanje kako sadašnje krize, tako i razloga zbog kojih današnja Europa ima ili nema odgovor na ovu traumatičnu globalnu pojavu. Knjiga Putovanje u Europu izašla je početkom 2018. godine, u izdanju Brookings University Pressa i predstavlja opsežnu antropološko sociološku studiju stanja muslimana u Europi provedenu širom Europe od 2013. do 2017. Knjiga je četvrta, završna studija kvarteta (Putovanje u islam, Putovanje u Ameriku i Čičak i Dron) ovog svjetski priznatog autora koje razmatraju odnose islama i Zapada nastale na svjetskoj sceni nakon 11. septembra, 2011. godine. Knjiga će se uskoro pojaviti i na bosanskom jeziku u izdanju El-Kalema.

Europa: Turbulentni i moćni kontinent

U ljeto 2013. godine, Grčka je umirala, a drama oko tog događaja bila je mučnija od svega što je tragičar Sofokle napisao. Bio sam u Atini radi nekih predavanja, ali sam svjedočio, ako se izvještajima štamp moglo vjerovati, onome što se činilo neposrednim padom kolijevke zapadne civilizacije, te uznemirujućoj inertnosti koju je spram njenog položaja pokazivao ostatak europske porodice nacija. Glavni stubovi jedne funkcionalne države su se tresli:

inflacija, nezaposlenost i nacionalni dug su izmicali kontroli, a zakon i poredak su bili na rubu kolapsa. Proces umiranja bio je potvrđen kada je jednog dana državna televizija naglo suspendirana na neodređeno, budući da uposlenici više nisu mogli primati svoje plaće.

Kap koja je prelila čašu bio je neprekidni dotok očajnih izbjeglica koji su stizali iz Sjeverne Afrike, Bliskog Istoka i Južne Azije povećavajući redove već prisutnih siromašnih imigranata. Stisnuti ekonomskom krizom, tradicionalno gostoljubivi Grci

iskalili su svoje frustracije na brojnim izbjeglicama i imigrantima koji su tražili pomoć i utočište. A što su bile veće ekonomske poteškoće veća je bila i popularnost krajnjih desničarskih stranaka, a ekstremnija je bila i njihova retorika mržnje. Grupe poput Zlatne zore sa amblemom nalik svastici paradirale su unaokolo odjeveni imitirajući naciste, salutirajući nacističkim pozdravima i čak pokazujući slike Adolfa Hitlera. Nihova meta ovog puta bila je uglavnom muslimanska izbjeglička i imigrantska zajednica. Njihova poruka bila je

¹ Tekst je dio prvog poglavlja "Europska dijalektika" iz knjige Akbara Ahmeda,

Putovanje u Europu: islam, imigracija i identitet, Brookings University Press,

Washington, D.C., 2018, koja će se uskoro pojaviti u bosanskom prijevodu.

jednostavna i učinkovita i utjecala je na način kako su ljudi razmišljali o ovoj temi: muslimani nisu bili dio europskog identiteta, niti su ičim doprinijeli zapadnoj civilizaciji. Ukratko, muslimani nemaju pravo biti u Europi. Jasno, dragocjeni europski ideali humanizma i multikulturalizma, koji su omogućili prilagođavanje i integraciju imigrantskih zajednica, našli su se pred izazovom.

Upravo sa ovim zloslutnim osjećajem da se nalazimo na povijesnom vrhuncu zatekao sam se tog vrućeg ljeta u jednom pretrpanom podrumu sa članovima muslimanske zajednice. Bio je petak i bio sam pozvan od muslimanskih čelnika Atine da se pridružim molitvi i obratim se skupu nakon formalne propovjedi. Imajući u vidu odbačeno stanje zajednice, odlučio sam se pojaviti, jer sam smatrao da će moja posjeta biti jedan mali gest podrške.

Dok sam prebirao po mislima da se obratim zajednici od nekih četiri stotine ljudi, bio sam čudno uznemiren uvidjevši da u Atini, jednom od glavnih europskih gradova koja ima muslimansku populaciju od nekoliko stotina hiljada ne postoji niti jedna prava džamija. "Džamija" u kojoj sam se zatekao bila je jedna velika, mračna i vlažna parking garaža jednog osobito zlokobnog izgleda. Niski strop sa ružnim aluminijskim zračnim cijevima, bez ikakvih rashladnih uređaja i bolešljivim mirisom znoja i očaja vjernika usko zbijenih u njen prožeti prostor stvarao je jedno klaustrofobičnu atmosferu. Nikad nisam volio podzemna parkirališta jer sam gledao previše scena iz filmova u kojima tu grozničavi, ljudi, krvožedni muškarci mašu mačetama ili bjeso-mučno nasrću motornim pilama. A ovaj podrum je bio tako prijeteći da bi ga svaki dobar holivudski reditelj niskotiražnog filma mogao poželjeti. Moji instinkti me nisu varali. Članovi ove zajednice su opisali incidente u kojima su neonacistički razbojnici bili blokirali ulaze u sličnim improviziranim džamijama u Atini, a neke su čak bile napadnute bombama. Zajednica je živjela u strahu, kao što je

jedan mladi imigrant Egipćanin potvrdio: "Neonacisti su stavljali obaveštenja izvan naše džamije, prijeteći da će nas poklati kao pilad i spaliti džamiju ako ne napustimo zemlju." Dršćući nervozno dodao je: "Ovdje živimo kao psi."

Članovi zajednice bili su uglavnom muškarci sa Bliskog Istoka i iz Južne Azije – Sirijci, Iračani, Afganistanci i Pakistanci. Mogao sam vidjeti graške znoja na tim izduženim i neobrijanim licima koja su gledala u mene. Njihova bijeda lebdjela je iznad njih poput nekog tamnog oblaka. Suosjećao sam se sa imigrantima čiji je jedini zločin bila njihova neumoljiva potreba da za sebe i svoje porodice potraže utočište u inostranstvu od haosa i progona kod kuće. Oni su se upustili u opasno putovanje u Europu u propustljivim brodicama i pretrpanim vozilima, odlučni da pronađu sigurnost. Sirijci koji su bili među njima bježali su od Assadovih napada hemijskim oružjem i gasom "mustard", od kasetnih bombi, uništavanja njihovih domova i stvarne opasnosti pokolja njihovih porodica. Došli su u Europu nadajući se da će spasiti svoje živote. Ali ovdje, bila je to zajednica srušenih snova.

Moj govor tog dana bio je jedan od najtežih koje sam održao u svom životu. Ali nisu zagušujuća vrućina, publika ili mjesto događaja bili ti koji su ga takvim učinili. Bila to brutalna spoznaja o stanju moje zajednice muslimana – *Ummetu*. Tokom svojih života, muslimani zazivaju dva najveća imena Božija u islamu – Sve-milosni i Milostivi – i sanjaju svijet mira i pravde kojemu moraju težiti. Ovdje, dok sam ustajao da govorim, vidio sam malo dokaza o ovim plemenitim idealima. Nisam mogao da se ne zapitam da li je stanje ove zajednice uistinu svojevrsna metafora za stanje globalnog Ummeta. Imao sam blagi osjećaj nelagode spram raskalašenog ogorčenja i beznađa koje je prožimalo ovu zajednicu i nagovještavalo opasnost. Ti ljudi nisu imali ništa izgubiti, te sam mogao zamisliti da su najočajiji među njima bili

spremni reagirati na neki nepredvidiv pa čak i ubojit način. Njihovu nepraviliku trebalo je rješavati hitno, suosjećajno i zdravorazumski odlučno. Ovo je bila, osjećao sam, tempirana vremenska bomba Europe.

U svojoj propovjedi nisam mogao samo reći da će se u njihovoj sadašnjoj situaciji njihovi životi popraviti preko noći ili da će pronaći mir ako budu poslani kući. S druge strane, da sam im ponudio prazne riječi optimizma, oni bi osjetili neiskrenost moje poruke. Ipak, da im nisam dao neku nadu, izdao bih svoje suvjernike muslimane zato što ih nisam utješio. Stoga sa punim optimizmom i vjerom nastupio sam upućujući im poruku nade. Zatražio sam od njih da pronađu nadahnuće u primjeru Poslanika islama, koji se strpljivo, suosjećajno i hrabro suočio sa ogromnim izazovima tokom svog života, uključujući pokušaj ubojstva. A što se tiče njihove džamije, kazao sam im da džamiju određuju snaga i ljepota vjere u srcima njenih klanjača, a ne kaligrafija i pločice njenih zidova. Ovaj podrum, kazao sam, je jednako lijepa džamija kao i svaka druga u svijetu.

Poslije smo sjedili na podu u uglu, a prisutne džematlije su se okupili oko mene. Pucali su od želje da ispričaju svoje priče. Mnogi su mi ispričali o svojim izbjegličkim i imigrantskim mukama. Htjeli su da podijele svoju krajnju bijedu svojih života sa mnom. Nekoliko njih su napomenuli da se osjećaju odbačenim od strane svojih vlastitih zajednica i da sam ja bio, ustvari, prvi musliman bilo kakvog ranga koji se nakanio posjetiti ih. Nikada nisu doživjeli ni da ih posjeti neki dužnosnik ambasade. Pakistanski mladići su nam prigušenim glasovima govorili kako su bili gonjeni, udarani i pretučeni od strane rulje dok je svjetina gledala ili se pridružila. Policija je stajala pored i gledala, i ustvari, činilo se da se spaja sa gomilom. Neki koji su u Grčkoj bili duže od novijih imigranata govorili su s tugom o onome što je nekada izgledalo ugodnom i gostoljubivom zemljom, a koja se u skorije vrijeme

pretvorila u neprijateljski raspoloženu prema imigrantima, posebno muslimanima. Jedan od tih ranih imigranata, koji je kazao da je nekada bio pripadnik odbrambenih snaga Pakistana, priznao je da je isuviše riskantno ostati u Atini. Pripremao se da se iseli nakon uspješne dvije decenije: njegov europski san je ispario. Svi su primijetili neprijateljsku ulogu medija u projiciranju slike muslimana koja je kombinirala tri riječi: islam, terorizam i migranti – te stoga za njih stvarala probleme.

Ali, čak i ovdje u Europi kao siromašne izbjeglice koji su izgubili sve, muslimani nisu ništa naučili. Sa sobom su donijeli svoje sektaška i etnička rivalstva. Dok smo sjedali da razgovaramo, nekoliko Arapa mi je ozbiljno reklo, pošto si ti islamski učenjak, možeš li nam kazati da li mi kao sunije trebamo šiije smatrati muslimanima? Ukoliko ne, upitao je jedan Sirijac, da li su onda oni podložni da budu kažnjeni smrću? Oni su se jasno borili s tim pitanjem i to se moglo razumjeti jedino u kontekstu divljaštva koje im je u Siriji nametnuo Assad i njegovi iranski podržavatelji. Odgovorio sam pitajući da li šiije vjeruju u Kur'an i prihvataju sunnet i primjer Poslanika. Odgovorili su, da. Stoga, kazao sam, oni su muslimani i mi moramo poštovati tu činjenicu. U islamu, jedino Bog odlučuje ko je dobar ili loš musliman, podsjetio sam ih. Ustuknuli su, vidljivo odobravajući (...)

Izbjeglice u tom podrumu u Atini su bile poput prvih teških kaplji kiše koja prethodi monsunima. Kiše će doći uskoro i stvoriti poplavu dok su stotine hiljada izbjeglica stizale u Grčku nadajući se da će putovati na sjever sigurno. Njihov dolazak utjecao je na način na koji su ljudi gledali na islam i na svoje vlastite nacionalne lidere. Za kratko vrijeme, Angela Merkel, kancelarka Njemačke, uzdignuta je na nivo kulturološkog sveca zbog njenog velikodušnog odgovora, a Viktor Orban, premijer Mađarske, omalovažen je u medijima zbog njegove malodušnosti i neprijateljskog dočeka. Reputacije su podizane i

uništavane, a u javnom mnijenju su stvarani sveci i nitkovi od strane sila izvan političke arene Europe. Muslimani su ponovno stigli na kontinent i izravno su utjecali na njegovu unutarnju ravnotežu i strukturu.

Za neke Europljane prisustvo muslimanskih imigranata predstavljalo je treću invaziju – nakon arapske i osmanske invazije iz stoljeća koja su prošla. A ipak kontrast između ove posljednje muslimanske invazije na Europu i one prve nije mogao biti veći. Islam je prvi put došao u Europu kada je general Tarik ibn Zijad, predstavljajući arapsku emevijsku dinastiju iz Damaska, pristao u Španiji 711. godine i započeo bitku protiv Vizigota. Njegova pobjeda će naposljetku rezultirati jednom od najslavnijih europskih civilizacija – Andaluzijom. Bilo je trenutaka u tom turbulentnom rasponu iberijske historije kada su različita društva živjela, radila i napredovala zajedno. Muslimani su tada povezivani sa umjetnošću, arhitekturom, književnošću i filozofijom. Njihova kultura promovirala je biblioteke, fakultete i javna kupatila. Oni su također bili poznati po toleranciji i prihvatanju drugih kultura i religija. Njihova učenost, samopouzdanje, napredak i moć su u snažnom kontrastu sa današnjim muslimanima Europe. U još jednom surovom kontrastu, muslimani Andaluzije odražavali su sjaj moćne arapske supersile čiji je teritorij bio veći čak i od Rimskog carstva, a danas oni dolaze iz izdijeljenih i nasilnih društava uhvaćenih u mukama genocidnih stega.

Iz ove iskorijenjene i slomljene muslimanske zajednice u Europi pojavili su se oni koji su u više navrata počinili gnusna djela nasilja, ubijajući sebe i druge, bez obzira na vjeru, starosnu dob ili spol, čineći to sa najvećom bezdušnošću. Nakon naše posjete Atini, slučajevi muslimanskog terorizma eksplodirali su širom Europe. Ništa nije bilo sveto niti zaštićeno – aerodromi, uredničke kancelarije, kafei, noćni klubovi, sportski stadioni, putnički vozovi, šetalište u

priobalnom gradu. Ubistvo osamdesetpetogodišnjeg svećenika u jednoj crkvi u Normandiji koje su počinila dvojica muslimanskih tinejdžera u julu 2016. godine, potaknulo je papu Franju da u neobično namrštenom raspoloženju objavi kako je “svijet u ratu” – pri tom brzo dodavši da “to nije rat religija.” Papa Franjo nije podlegao ideji da su Zapad i islam uvučeni u dugoročni “sukob civilizacija” kao što je isticano od strane učenjaka poput Bernarda Lewisa i Samuela Huntingtona, te javno zagovarano i podržavano od istaknutih političara poput Francoisa Hollanda i Manuela Vallsa.

Jedna stvar je bila sasvim jasna: bilo je pitanje života i smrti razumjeti europske muslimane. Od predsjednika i premijera Europe pa sve do običnih novinara, pitanje koje je obuzimalo ljude bilo je kako preobratiti Jihadi Johna u “Pokornog” Mustafu, a Jihadi Jane u “Lojalnu” Lejlu. Problem je bio da se na ovo pitanje nije moglo odgovoriti bez odgovarajućeg razumijevanja i znanja o muslimanskoj zajednici – njenom definiranju svoga vlastitoga identiteta, svojih načina vodstva, svojih vjerskih i političkih činilaca, ulogi imama, poziciji majki i žena u porodici, te odnosa sa vlašću i širom javnosti. I dok je nekolicina ljudi imala odgovore, upravo su ovo bila pitanja koja o kojima je trebalo raspravljati.

Sadašnja dinamika koja potresa Europu je islam. Dugogodišnji ratovi između katolika i protestanata, borba protiv Osmanlija, neprekidne i velike migracije u Ameriku, svjetski ratovi i sukob između Zapada i Sovjetskog Saveza više ne zauzimaju središnju pozornost. Na filozofskom, političkom i kulturološkom nivou, islam je središnji u raspravi o Europi. Islam dotiče jedan širok spektar ljudi, od mladih muslimana nesigurnih šta čini njihovu vjeru i njeno mjesto u Europi do vođa krajnje desnice koji projiciraju svoju političku filozofiju i strategiju kao rat protiv njega.

U tom susretu u tmurnom podrumu u Atini, suočio sam se sa problemima Europe danas. Uvidio sam

potrebu da sprovedem jednu detaljnu studiju Europe zasnovanu na terenskom istraživanju kako bih precizno sagledao ova pitanja. Vidio sam očajničku potrebu da otkrijem jednu paradigmu ili metod za budućnost koja bi omogućila različitim kulturama i narodima Europe da razumiju jedni druge bolje s ciljem da žive zajedno u miru i harmoniji. Da bismo ovo učinili, potrebno je da pronađemo jedan učinkovit konceptualni okvir za našu studiju u kontekstu društvenih nauka. Stoga sam konsultirao učenjake koji bi nas mogli uputiti na najbolji način.

Max Weber, Ibn Haldun i europski identitet

Ideje Maxa Webera, njemačkog sociologa koji je živio u univerzitet-skim gradovima Bismarckove Njemačke i Ibn Haldun, sociologa plemenskih društava rođenog gotovo pola milenija ranije na rubu Saharske pustinje u sjevernoj Africi, ali sa iskustvom rada u Europi, pomažu nam da otkrijemo načine da shvatimo modernu Europu. Weber i Ibn Haldun imaju interesantnih sličnosti i razlika koje odražavaju njihove živote i djelo(...)

Weber i Ibn Haldun su obojica živjeli u društvima koja su prolazila kroz dramatične promjene. Njemački narod je bio istraumatiziran kao nikada prije invazijom i okupacijom njihove zemlje od strane Napoleona Bonaparte početkom stoljeća u kome je rođen Weber. Do kraja stoljeća, Bismarck, Čelični kancelar, preokrenuo je nacionalno poniženje koje je Francuska nanijela Nijemcima ne samo porazivši Francuze, već i krunišući Wilhelma I, cara novoujedinjene Njemačke u Versajskoj palači, izvan Pariza. Tako je Weber bio svjedok rađanja moćne njemačke nacije kao i njenog kasnijeg poraza u Prvom svjetskom ratu i propasti njemačke monarhije.

Ibn Haldunov plemenski svijet se također urušavao okolo njega. Vidio je brzi rast i pad plemenskih dinastija. I sami arapski svijet je blijedio i silazio

sa svjetske scene. Biće velikih i moćnih muslimanskih carevina i nakon Ibn Halduna – Osmanlije, Safavidi i Moguli – ali one neće biti arapske.

Weber je svoj rad postavio u kontekst modernosti. Sebe je doživljavao kao ekonomistu i koristio je ekonomske argumente da objasni društveno i vjersko ponašanje. Naslov njegovog glavnog djela *Ekonomija i društvo*, objavljenog posthumno 1922. godine, pravi jasnu vezu između ekonomije i sociologije, a njegovo vjerovatno najpoznatije djelo, *Protestantska etika i duh kapitalizma* (1905), objašnjava rast sjevernoeuropskog kapitalizma kao rezultat kalvinističke, to jest, protestantske radne etike. Weberova modernost bila je zasnovana na dvostrukim stubovima racionalnosti i razuma: društvo odabire da čini stvari na određeni način zbog toga što je to bio najlogičniji i najracionalniji način njihovog činjenja. Nasuprot tome, Ibn Haldunovo plemensko društvo život je organiziralo i vodilo na osnovu plemenske tradicije i kodeksa, vodeći se pretpostavkom da je to oprobano i provjeren način prethodnih generacija, te da će biti uvijekovječen kod generacija koje slijede.

Tako je građanski status za Weberovog modernog čovjeka u idealnom smislu pretpostavljao demokratski poredak i jednakost za sve. Nasuprot tome, Ibn Haldunovi pripadnici plemena idealizirali su koheziju grupe, te islamski zakon kada postanu vladari dinastija i carevina, koji ne favorizira jednu plemensku ili rasnu grupu nad drugom, te osigurava prava za vjerske manjine. Međutim, u oba slučaja, pretpostavke i svjetonazor društva, često nepisani i neizrečeni, bili su normativno tumačeni na način da odražavaju dominantnu skupinu. Tako su manjinske grupe u oba politička okruženja, ma kakvi teoretski argumenti bili o jednakosti, ovisile na neki duboki i često ne tako fini način o dobroj volji većinske populacije. Manjina je stoga bila u nepovoljnom položaju i stalno podložna predrasudama, pa čak i nasilju. Tu je ta ahilova peta i modernih i plemenskih društava, ma kakva uvjeravanja

o jednakosti bila od strane države i zakona, u slučaju Webera, i o islamskom suosjećanju ili plemenskom kodeksu gostoprimstva, u slučaju Ibn Halduna.

Važno je napomenuti kada u društvenim naukama raspravljamo o teoretičarima poput Webera i Ibn Halduna da njihova teoretska interesovanja trebaju biti shvaćena ne kao deskriptivne realnosti već kao zamišljene konstrukcije ili idealni tipovi, da upotrijebimo weberovski koncept. Kategorije i modeli, naprimjer, one koje se tiču moderne države ili plemenskog društva, nisu ni nepropusne niti stalne po prirodi. Inače, takve upotrebe bi bile pod rizikom redukcionističkog rasuđivanja i esencijalizma, koji se lahko pretvore u šire stereotipe. One su jednostavno korisne kao početne tačke za taksonomijske upotrebe.

U spisima sociologa modernosti poput Maxa Webera postoji pretpostavka da je moderna država nacija, bez obzira na svoje nedostatke, najnapredniji i stoga najpoželjniji stadij ljudske političke evolucije. Moderna europska društva, a time uključujući i ona pod njihovim utjecajem, poput onih u Sjevernoj Africi, se analiziraju i sagledavaju u smislu i pojmovima modernosti – to jest, da su ona u suštini demokratska, da su njihove vođe odgovorne i da će se držati principa ljudskih prava, pravde i slobode, te da je biračko tijelo najbolji sudija sudbine nacije. Po toj zamisli, ni krv ni kasta, niti društvena klasa neće utjecati na odluke o zaposlenosti i napretku. Takva društva se smatraju modernim i progresivnim. Nasuprot tome, društva poput onih plemenskih na drugim kontinentima se od strane zapadnih komentatora prikazuju kao nazadna i primitivna. Postoji jasna pretpostavka, koja je otvorenije izrečena prije pola stoljeća, da se napredna društva prirodno razlikuju od plemenskih, te su stoga superiornija. S vremenom, nadali su se optimističniji i velikodušniji komentatori modernosti ta će plemenska društva postati sličnija onim Zapadnim.

Za Ibn Halduna je neodložno pitanje bilo da otkrije princip koji je održavao plemenska društva i koji bi mogao spriječiti raspadanje društava koje je on oko sebe promatrao. U središtu Ibn Haldunove analize bila je priroda plemenskog društva, kojeg je određivalo zajedničko krvno srodstvo a zajedno održavalo ono što je on nazivao *asabijjom*, ili društvenom kohezijom. Jednostavno rečeno, kada je asabijja bila visoka plemenske grupe su bile jake, a kada je ona bila niska one su bile slabe. U njegovom cikličnom modelu historije, plemenske grupe sa jakom asabijjom spuštale su se sa svojih planina i dolazile iz svojih pustinja u gradove da bi dominirale gradskim narodima, koje je on opisao kako su postali dekadentni. S vremenom su i novi plemenski naseljenici, također, postajali mekani i nakon tri ili četiri generacije bili ranjivi na svježija i ujedinjenija plemena sa planina i iz pustinja. Ibn Haldun je idealizirao plemenska društva u pravednosti i plemenitosti. Ona su svojim članovima davala čast i dostojanstvo. On predstavlja jednu prihvatljivu teoriju o principima koji održavaju plemenska društva malih razmjera i omogućava nam da vidimo procese koji s vremenom slabe ove veze, i time transformiraju zajednice.

Vidimo proces dezintegracije asabijje u samoj činjenici migracije dok plemenske grupe današnjice iz, naprimjer, berberskih područja Sjeverne Afrike stižu i stvaraju nove živote u Europi. Tokom vremena, porodice se raspadaju, a osobito nova generacija je ostavljena, sa mrvicama i dijelovima asabijje. Ovaj gubitak asabijje znači da pojedinci više nisu ukorijenjeni u svome prošlom plemenskom identitetu, te će, ukoliko nisu stekli jak europski identitet, biti u stanju zbunjenosti oko toga koje norme i vrijednosti da slijede. Bez smjernica, pojedinac će biti podložan da bude zaveden, čak i na činjenje djela nasilja.

Postoje temeljne razlike u pristupu vlasti i politici kod Weberovog modernog čovjeka za razliku od

Ibn Haldunovog plemenskog. Prvi vlast stiže da ojača zakon, a potomji da osigura pokroviteljstvo zajednici i klanu. Za prvog ne držati se zakona značilo je izopačenje normativnih vrijednosti, a za potonjeg ne pomagati srodniku bilo je izdaja suštine društvenog poretka. Za obojicu, ovi procesi izgledaju prirodno i jedini su mogući normativni način poretka stvari. Dakako, Weber je intelektualno dvosmislen u pogledu modernosti. On se bojao opasnosti da će ljudi morati živjeti u "birokratskim željeznim kavezima" i postajati puki "zupčanici u mašinama." Bio je svjestan da bi težnja ka racionalnosti i birokraciji mogla voditi ka ograničavanju sloboda. Njegovo etničko porijeklo bilo je izravno njemačko u smislu njegovog identiteta, ali njegovo razmišljanje nije bilo u skladu sa onim kod Nacional-socijalista.

Postoje i druge razlike među ovom dvojicom učenjaka pored očitih kod dva čovjeka koji su živjeli pola milenija razdvojena i pripadali različitim kulturološkim i religijskim tradicijama. Ibn Haldun je dolazio iz jednog samosvjesnog plemenskog ambijenta. Mogao je svoje podrijetlo pratiti do najstarijih plemena Hadremevta u Jemenu, koje je bilo i ostalo jedno izrazito plemensko društvo. Weber je, s druge strane, bio iz jedne solidne protestantske porodice više srednje klase koja mu je osigurala ugodan život kod kuće i, naposljetku, sigurnu univerzitetsku karijeru. Njegov otac je bio bogati visoki državni službenik s odličnim vezama kod vlasti i u akademskoj zajednici. Majka mu je bila ortodokсна kalvinistkinja čija je puritanska moralnost ostala do kraja sa Weberom, premda se u kasnijem životu smanjila. U životu Ibn Halduna imamo migraciju, opasnost i katastrofu. Izgubio je oboje svojih roditelja dok je još bio tinejdžer, a u jednom trenutku izgubio je suprugu, porodicu i kompletnu biblioteku u brodolomu. Weberov život je bio relativno sjedilački i bez avanturizma, premda jeste pretprio ono što je općenito bilo poznato kao mentalni slom, što

nije bilo nepoznato u životima visoko inteligentnih i osjetljivih ljudi.

Postoji, također, razlika u njihovom pristupu samom znanju. Ibn Haldun je živio u vremenu kada je muslimanska civilizacija podsticala pojedince da razvijaju svoje vještine u čitavom spektru ljudskog znanja. Filozof se tako ujutro mogao hrvati s pitanjima koja su potakli Platon i Aristotel, tokom popodneva utočiti u teološka pitanja proistekla iz izučavanja Kur'ana, te uvečer pisati ljubavne stihove. K tome, godinama je mogao putovati u daleke krajeve kako bi istražio svijet, tragao za bogatstvom ili obavio hodočašće, te i dalje biti priznat u zemljama udaljenim od svog rodnog mjesta. Ibn Haldun je bio polihistor koji se držao normi svoje civilizacije, a osim što se doticao politike, bio je istaknut pravnik, pjesnik, filozof, historičar, sociolog i antropolog. Na mnogo načina bio je klasičan primjer onog što će kasnije biti poznato kao renesansni čovjek.

Nasuprot tome, Weber je živio u vremenu kada su moderna zapadna društva promovirala ideju specijalizacije ili usredsređivanja ljudskog vremena i napora u razvijanju vještina u nekoj određenoj oblasti ili profesiji. Na putu specijaliziranja profesionalci su podsticani da se fokusiraju na svoju profesiju i da ne razvodnjavaju svoje talente i interese. Oni koji su radili površinski vjerovatno su vodili interesantnije živote, ali su neumitno gubili u napredovanju i jačanju svojih karijera. Kao čovjek svog vremena, Weber se usredotočio na opće područje akademskog rada. I dok se on lično smatrao ekonomistom, njegov veliki doprinos ostvaren je u sociologiji religija. Ne postoje podaci o njegovom upuštanju ni u filozofiju niti u ljubavnu poeziju, premda je stekao doktorat iz prava. Na Weberovo djelo treba gledati u kontekstu njegovog života: on je bio njemački učenjak na prijelazu stoljeća koji se rodio kada je Europa dominirala svijetom a Njemačka dominirala Europom. U Weberovom svjetonazoru implicitna je klasifikacija statičnog

i onosvjetskog Orijenta u usporedbi sa racionalnim, dinamičnim, progresivnim i stalno napredujućim Okcidentom. Drevnim društvima Indije i Kine dominira misticizam, asketizam i onosvjetovalne ideje, dok su Evropska – koja su bila u procesu međusobnog povezivanja dva sistema, kapitalističkog poduzetništva i birokratskog državnog aparata – bila bitno drugačija.

Kao što znamo, ove temeljne pretpostavke Weberijanske modernosti danas se preispituju kako se događaji razvijaju na svjetskoj sceni. Uzmite za primjer Kinu i Indiju, obje nekada pod dominacijom Europljana. Objekte su unapredovale u ekonomskom smislu, nadmašujući europska društva pa čak predstavljajući prijetnju nadmoćnoj poziciji Sjedinjenih Država. Konfučijska i hinduska radna etika pokazali su se veoma dobro za njihova društva. Posebno je Indija pokazala da tradicionalno društvo može omogućiti svojoj drevnoj religiji i kulturi da procvjetaju, a da istovremeno budu dio uspješnog procesa globalizacije. Osim toga, čak će i površno čitanje dostupne literature o drevnim kineskim i indijskim društvima potvrditi da je Weber pogrešno shvatio prirodu tih društava kao onosvjetskih. Opisi u slavnoj *Kama Sutri*, tekstu koji čak i danas osvaja tragaoce za užicima, potkrjepljuju da se radi o društvu koje je bilo potpuno nakloneno senzualnom životu, a *Arthašastra* opisuje politička spletkarenja, intrige i beskrupuloznost do te mjere da bi ih se i obrazi Makijavelija zacrvenili. Slično tome, rana kineska historija potvrđuje važnost vojne moći i bogatstva za politički i društveni život. Značajno je da je Konfučije naglasio stabilnost, poredak i dobar život, nepovlačenje iz i odbacivanje svijeta.

Što se tiče Weberijanske modernosti, europska država je isuviše lako kompromitirala bitne značajke Weberove definicije racionalnosti i neutralnog vođenja birokratske države. Stvarnost je bila ta da je Weberova moderna država mogla biti nepravedna, nepoštena i iracionalna u kršenju temeljnih normi ljudskog

društva i tokom Weberovog života i nakon njegove smrti. Njemačka, Italija i ostale europske zemlje tokom 1930-tih i 1940-tih, sa rastom nacističke, nude primjere kompromitirane Weberijanske modernosti. Kao što se danas moderne europske države neuspjevaju nositi sa svojim muslimanskim manjinama pošteno i pravedno, na taj način padajući na testu modernosti, jednako kao što su pale onda da pravedno i pošteno postupaju prema svojim židovskim i drugim manjinama, što je direktno vodilo strahotama i koncentracionim logorima, te desetkovanju židovskog naroda u Holokaustu.

Temeljni principi modernosti u Europi i u Muslimanskom svijetu su se našli pred izazovom nakon terorističkih napada na New York i Washington 11. septembra, 2001. godine. U Europi taj izazov je došao dok su lokalne ekonomije posrtaile, nezaposlenost se povećavala, a razočaranost rasla nakon dolaska azilantata. Ljudi su se brzo i jasno počeli povlačiti u svoje zamišljene temeljne identitete. Nije trebalo mnogo vremena da ljudi postanu agresivni u promoviranju svog vlastitog identiteta. Na taj način neka od temeljnih pravila modernosti – posebno sržna uvjerenja da su svi jednaki pred zakonom bez obzira na rasu i religiju, te da se ljudska prava moraju poštivati po svaku cijenu – našla su se pred izazovom. Spominjali su se čak i deportacija i gore stvari kada su u pitanju manjine.

U muslimanskom svijetu, nedugo nakon stjecanja nezavisnosti u decenijama nakon Drugog svjetskog rata, muslimanski vladari su se neumoljivo kretali ka tome da postanu diktatori. Pribjegavali su plemenskoj podršci kako bi poduprli svoje režime. Pod Saddamom Husseinom u Iraku, Assadima u Siriji ili Muammarom Gaddafiem u Libiji, obrazac je bio isti: brutalni režimi koji ovise o svojoj plemenskoj bazi i promoviranju kulta diktatora koristeći torturu i represiju. Uprkos otvorenim kršenjima ljudskih prava, režimi su i dalje sebe predstavljali progresivnim i modernim. Ali,

niko se nije dao prevariti, a najmanje njihov vlastiti narod.

Ustupci i izazovi modernosti bili su kompleksniji u Europi, rodnom mjestu modernosti, nego u Muslimanskom svijetu, koji se, zapriječen u plemenskoj kulturi, i dalje borio s ovim konceptom. Međutim, konačni rezultat bio je isti. Jedan novi oblik analize morao se pronaći. Modernost u Europi također se muči, kao što smo ustanovili tokom našeg rada na terenu, kako bi održala svoj Weberijanski karakter. Slijedom toga, vidimo ponovno uspostavljanje tradicionalnog europskog identiteta sa naglaskom na krvnoj, rodoslovnoj i grupnoj koheziji “starosjedilačkog” naroda. Weber je ukazao na prirodu tradicionalnog i karizmatičkog autoriteta – onog što mi nazivamo “plemenskim” – koji je određivao predmoderna društva. Kao što je bilo uobičajeno u to vrijeme, on je uočio jedan linearni napredak u putanji društava koja su se kretala ka modernosti. Postojali su jasno razgraničeni stadiji evolucije u zasebnim kategorijama kako su se društva kretala od “primitivnih” zajednica do onih modernih utemeljenih u velikim gradovima, a koje su odražavale industrijski i ekonomski razvoj. Naširoko se tvrdilo da su moderna društva prevladala primitivna društva u ekonomskom, političkom, vojnom i intelektualnom smislu. A ipak danas, kako europska država počinje ustupati od Weberijanskih shvaćanja modernosti, uviđamo ponovnu pojavu starijih formi identiteta. Upravo je ovo mjesto gdje prelazimo iz Weberijanske u Haldunovsku teritoriju.

Weberu bi vjerovatno bilo teško objasniti muslimane koji bjesomučno trče u središtu Pariza i milione migranata koji se pojavljuju u njegovoj domovini, ali za Ibn Halduna bi to bilo pojmljivo u kontekstu njegovih teorija: kretanja zajednica u potrazi za boljim životom iz jednog dijela svijeta u drugi, a što je često bilo popraćeno nasiljem i raseljavanjem.

Islamska država Iraka i Sirije (ISIS) za Ibn Halduna bi bila ništa drugo do li produkt raspadanja asabijske, a time i kolapsa plemenskog

vodstva i plemenskog zakona. Ti rezultati su najgori ekscesi u ljudskom ponašanju. Odsustvo pravde i suosjećanja bi, za Ibn Halduna, ukazivali na povratak u doba *džabilijeta* ili neukosti odnosno neupućenosti. Bez razumijevanja onoga što se događa u tim društvima, veoma je teško učinkovito pobijediti ISIS, kao što smo vidjeli, unatoč različitim zemljama, muslimanskim i nemuslimanskim, koje su se udružile u borbi protiv njega. Weberijanski pogled na ISIS bi bio da se modernost sa svojim naglaskom na racionalizmu, istinskoj demokraciji, odgovornosti, ljudskim pravima i vladavini zakona, naprasno zaustavila na Bliskom Istoku.

Za Webera, naglasak na rasnom identitetu u njemačkom društvu predstavlja napuštanje modernosti i preokret naprijed okrenute putanje progressa. Društvo se tako kreće unazad od racionalnih birokratskih formi ka tradicionalnim i plemenskim. Germanski pojmovi *Volka* ili naroda, otadžbine, čistote krvne linije, te ideja same nacije, sve to je doprinijelo jednoj ekstremnoj formi etničkog identiteta koji je Njemačku odveo u dva svjetska rata i strahote Holokausta. Danas mnogi Nijemci reaguju na iznenadni dolazak miliona migranata iz udaljenih zemalja kao na prijetnju njihovim kulturološkim i društvenim običajima – to jest, kao na prijetnju unutarnjoj koheziji asabije. Ponovno, krv i kultura djeluju kao diskretni činoci za razdvajanje domorodaca od migranata. Slična kretanja se dešavaju i u drugim europskim zemljama.

U svrhu naše studije, ja ne pristupam raspravi na način Ibn Haldun nasuprot Maxa Webera, već radije Ibn Haldun i Max Weber. Držimo da danas ne možemo razumjeti europsko društvo bez uzimanja u obzir ove dvojice zajedno. I dok nam Ibn Haldun daje jedan plemenski okvir gledanja u društva, Weber ih stavlja u kontekst modernih država. U europskim društvima se Ibn Haldun više koristi nego što će to zagovornici Webere žele priznati, a imajući to na umu, mi istražujemo ponovnu

pojavu jednog ranijeg identiteta u Europi s naglaskom na krvi i porijeklu. Ova metoda će riješiti pitanje kako najbolje da oblikujemo našu studiju europskih društava.

Tacit, prvi antropolog njemačkog društva

I dok Weber i Ibn Haldun osiguravaju, svaki na svoj način, jedan uvjerljiv okvir i kontekst za razumijevanje europskog društva, potrebno je da se okrenemo jednom čovjeku koji je živio dugo prije i Webera i Ibn Halduna i iza sebe ostavio izvanredan etnografski temelj za izučavanje Europe. Tacit, rimski historičar i državnik, koji je napisao poznatu knjigu *Germania* u prvom stoljeću nove ere, pruža jednu baznu liniju, postojeći tekst i kredibilan konceptualni okvir za razmatranje Nijemaca koji su dominirali Europom putem svoje vojne i ekonomske moći.

Ukoliko definiramo antropologija kao nekog ko proučava neku zajednicu objektivno tokom jednog vremenskog perioda kako bi ispitao njenu historiju, vodstvo, organizaciju i vrijednosti, s određenim stupnjem empatije, omogućavajući na taj način dubinu razumijevanja s namjerom pisanja o njoj, onda je Tacit možda prvi istinski antropolog germanskih naroda. Tacitov izuzetno utjecajni etnografski pregled Germana – koje je opisao kako žive u plemenskim grupama, po svemu sudeći zasnovan je na susretima licem u lice s ljudima koji su izravno poznavali region, vjerovatno sa samim Germanima, te na pristupu službenim rimskim izvorima – kratak je, nepristran i objektivan. On objašnjava geografiju i običaje germanskih plemena, koji su u to vrijeme bili standard na osnovu kojeg su germanski narodi, gdje god živjeli, sebe ravnali. Važno je napomenuti da je Tacit pokušao sačuvati svoju objektivnost iako je tvrdio da germanska plemena predstavljaju najozbiljniju prijetnju samome Rimu.

Tacitov opis germanskih plemena odražava ono što su britanski antropolozi među afričkim plemenima nazvali

“segmentirani sistem porijekla”. Koncept segmentiranog sistema porijekla o kojemu ja raspravljam u mojoj knjizi *Čičak i dron (The Thistle and the Drone, 2013)* označava društvene grupe koje žive prema određenim kodeksima časti, naglašavaju gostoljubivost, hrabrost, ratničko junaštvo i osvetu, te naseljavaju obično udaljene i ekonomski zaostale teritorije označene plemenskim granicama. Te društvene grupe su egalitarne i odražavaju “gnježdujuće karakteristike” klanova i podklanova koji formiraju jedan uredan geometrijski obrazac kao dio većeg rodoslovnog sistema koji svoje porijeklo vodi od istoimenog pretka. Prema Tacitu, germanski narodi dijele sve ove karakteristike i svoje porijeklo čak vode od jednog zajedničkog pretka, Mannusa, čija su trojica sinova bili praoci glavnih njemačkih plemenskih korpusa. Sam Mannus je bio sin zemaljski rođenog germanskog boga Tuista.

Germanima su također upravljala vijeća staraca koji su rješavali sukobe. Jednostavnost i štedljivost obilježavali su njihova društva, koja su obično bila egalitarna jer nijedan čovjek nije mogao nagomilati dovoljno sredstava da u stvarnosti dominira grupom, a vođe su bili prvi među jednakima (*primus inter pares*). Plemenski identitet je davao ponos članovima zajednice. Tacit je dodatno ustanovio čistotu u plemenskim krvnim lozama: “svi imaju isti tjelesni izgled, koliko je moguće kod jednog tako velikog broja muškaraca: prodorno plave oči, crvenu kosu, velika tijela koja su jaka samo za nasilnu primjenu.”² Postoji još jedna sličnost između Tacita i britanskih autora koji su pisali o takvim plemenskim društvima: obojica su u određenoj mjeri ta društva opisali na idealiziran pa čak i romantičan način.

Unatoč turbulentnim promjenama prilika tokom milenija, gdje god su Germani živjeli u Europi, a posebno u svojim središnjim zemljama, držali su se tri značajke svoga identiteta

² Tacitus, *Germany/Germania*, prijev. Herbert W. Benario (Warminster, U.K.: Aris and Phillips, 1999.), str. 17.

koje će ih povezivati – njemačkog jezika i ponosa njegovim postignućima; zemalja i teritorija u kojima su živjeli, koje su uvijek u svojoj srži ostajale njemačke unatoč političkim promjenama; i konačno ideje pripadnosti zajedničkom germanskom narodu koji ima zajedničku kulturu sačinjenu od legendarnih bogova i slavnih vođa, pisaca i umjetnika koji ostvaruju ponos i učvršćuju njemački identitet. I dok mnogi vjerovatno nerado povezuju tu riječ sa jednom modernom zapadnom nacijom, posebno onom koja je napredna i moćna kao Njemačka, sugerirao bih da bismo mogli sasvim pouzdano među njemačkim narodima prepoznati karakteristike onog što je Tacit nazivao plemenom. Tacitov opis germanskog naroda kao plemenskog dijelio je i sam Julije Cezar, kojeg se naširoko smatra zaslužnim da im je dao ime “German” odnosno “njemački”. Po mom mišljenju, gore pobrojane karakteristike su dovoljne da se na njemački narod primjeni pojam plemenski.

I dok su moderne sjevernoeuropske nacije poput Engleske, Nizozemske i skandinavskih zemalja neosporno germanske po porijeklu, također i ostale zemlje, tvrde da imaju povezanosti: naprimjer, francuski identitet uključuje Klodviga i Karla Velikog, oba moćna germanska ratnika franačke plemenske konfederacije koja je dala Francuskoj njeno ime; Italija je pod vlašću Musolinija isticala pravo na arijeviski identitet zasnovan na vladavini germanskih plemena u vremenskom periodu oko pada Rima; a španska aristokratija je dugo vremena tvrdila da potiče od germanskih Vizigota, koje su koristili da definiraju španski identitet zasnovan na krvnom porijeklu. Dok su Nijemci bili sretni što su “otkriveni” od strane Tacita prilično rano u pisanoj historiji, postojale su i postoje zajednice širom istočne Europe sa svojim vlastitim zasebnim plemenskim identitetom. U njih spadaju Slaveni, kao što su Poljaci, Česi i Srbi, te Mađari i baltički narodi.

Plemenska Europa

Ma koliko bila plemenska porijeklom, europska društva poput germanskih naroda su tokom stoljeća bila pod utjecajem kršćanstva, feudalizma, monarhije, stranih invazija, dugotrajnih iscrpljujućih vjerskih ratova, imperijalizma i prekomorske kolonizacije, te konačno pojavom modernosti i moderne države. Ova kretanja su ublažila plemenski identitet, ali ga nisu u potpunosti uklonila. Nije to učinio ni rast državne moći, uključujući ekspanziju centralizacije, industrijalizacije, obrazovanja i prijevoza, kao i imigracije. Međutim, ono što se desilo jeste da se plemenski identitet u svom sirovim i netaknutim izražajima raširio i razvio kako bi se prilagodio mijenjajućim društvenim i političkim okolnostima.

Knjiga *Čičak i dron* identificira plemensku bazu modernih država kao što su Saudijska Arabija i Afganistan – obje nazvane po plemenima. Ovakav slučaj je i u Europi. U kontekstu moderne europske države, posebno u sjevernoj i istočnoj Europi, budući da državom dominira većinska etnička grupa, manjina se ne tretira jednako i pošteno. Kolikogod pokušavala, manjina će se uvijek naći izvana, posebno kada većina oživi ideju određivanja identiteta na osnovama krvi, kulture ili zemlje, ključnih koncepata plemenskog identiteta. Tacit je primijetio suštinsku razliku između svjetski dominirajuće vojne civilizacije koja obuhvata više vrsta naroda kao što je Rimsko carstvo sa sjedištem u Rimu, i germanskih plemena na koje se gledalo kao necivilizirane, neotesane i monolitske zajednice koje žive na periferiji. Ipak ono što je on uočio kao plemensko pišući o njemačkom društvu, moderni europski komentatori kao što je Max Weber propustili su prepoznati. Čak i antropolozi čiji su primarni profesionalni fokus različite vrste društava nisu sasvim mogli prepoznati ono što ih je bilo u oči: plemensku bazu i prirodu europskog društva.

Europski primordijalni i predatorski identitet

Da bismo bolje razumjeli i analizirali europsko društvo predstavljamo tri kategorije europskog identiteta. Prve dvije su *primordijalni identitet*, koji određuje ona društva koja vrjednuju svoju vlastitu jedinstvenu tradiciju i kulturu, i *predatorski identitet*, koji određuje one koje svoj identitet promoviraju kroz šovinističke, agresivne i militarističke izražaje, često ciljajući društva koja se od njih razlikuju u etničkom ili vjerskom smislu. Treći, *pluralistički identitet*, će biti razmatran poslije njih.

Predatorski identitet se aktivira u različitim situacijama, uključujući želju da se agresivno odbrani “čistota” i identitet plemena, posebno kada je suočeno sa izvanjskom prijetnjom. U ovom kontekstu, kada koristimo termin “Krajnja desnica” kao što smo to činili u ovoj studiji, da opišemo neki politički pokret ili poziciju, imamo na umu predatorski identitet. Možemo sažeti odnos između ova dva identiteta na način: primordijalni plemenski čovjek čezne za mirom ali je spreman za bitku ukoliko je neophodno; predatorski plemenski čovjek traga za bitkom i mir smatra svojevrsnim znakom slabosti. Mi sugeriramo da su plemenska društva dimorfna – to jest, različite vrste istih vrsta. Tako primordijalni identitet i predatorski identitet kako ih mi koristimo su ilustracije ovoga dimorfizma.

Primordijalni identitet je plemenski u suštini i po pamćenju, ako ne u formi, strukturi i supstanci. To ponovno tvorenje (rekreacija) neke već zamišljene konstrukcije – to jeste, plemena. Primordijalni identitet omogućava zajednici da osjeti osjećaj povezanosti sa nekim značajkama iz prošlosti i ojača njenu želju za grupnim ponosom svojim posebnim statusom. Primordijalni identitet u germanskom društvu, naprimjer, evoluirao je u različite preklapajuće kodekse ponašanja koji naglašavaju jedan ili drugi aspekt izvornog plemenskog identiteta. Ovi kodeksi

uključuju *Heimat*, u značenju domovine, sa mističnim, ruralnim i anti-modernim konotacijama; *Volk* ili specifični duh naroda zasnovan na krvi, tlu i kulturi i tradicijama predaka; *arijsko*, navodno znanstveno utemeljen izvorni i čisti rasni identitet koji seže hiljadama godina unazad, a kojeg karakteriziraju plava kosa i oči; *deutsche Tugenden* ili njemačke vrijednosti, obično povezane sa Prusijom, u koje spadaju efikasnost, štedljivost, disciplina i samoporicanje; *Leitkultur* koja označava vodeću ili dominantnu kulturu u društvu tipično suprotstavljenu stranoj kulturi autsajdera; *hygge* ili stanje topline, dobrog osjećanja i prijatnosti koju neko osjeti s drugima u zajednici, posebno u ledenim skandinavskim zimama; i *janteloven*, Janteov zakon, koji se u Skandinaviji koristi da opiše nepisana pravila koja vladaju društvom, posebno ideju da se čovjek ne treba smatrati većim ili iznad drugih te da nijedan autsajder nikad ni ne pomisliti da bude iznad domorođačke grupe kao cjeline ili da bude dio nje. Janteloven podcrtava egalitarsku prirodu plemenskog identiteta i dalje ostaje svojevrsni ideal u primordijalnom identitetu danas.

I dok izvorni plemenski identitet može prilagoditi autsajdere kroz socijalne mehanizme onoga što antropolozi nazivaju "povezana porijekla" u kojima njihova zaštita postaje stvar časti plemena, primordijalni a posebno predatorski identitet uskraćuje prostor bilo kome ko nije krvno vezan. Zagovornici arijskih i Volk formi identiteta poput nacista, naprimjer, nikada nisu prihvatili postojanje povezanih porijekala, insistirajući na čistoti krvi. Ovo unatoč dokazima koji su kazivali suprotno, kao što su opisi norveških plemena koje je osigurao Ibn Fadlan, abbasijski izaslanik koji je živio među njima i pisao o njihovim običajima u desetom stoljeću. Ibn Fadlanu je dozvoljeno da živi sa tim plemenima iako nije bio pripadnik njihove krvne loze. Nacisti su, naravno, imali specifičnu i opaku agendu. Promovirali su i oličavali predatorski identitet,

opravdavajući ga na osnovama čistote izvornog plemenskog porijekla, kojim se uskraćivalo mjesto onima koji nisu bili dio plemena. Meta nacista su bile manjine, posebno Židovi. U njihovoj želji da povrate čistotu izvornih germanskih plemena, nacisti su pokušali proizvesti društvo koje nikada nije postojalo.

Imajući u vidu središnju važnost identiteta u Europi, jasno je da tradicionalne definicije lijeve i desne orijentacije u zapadnim demokratijama više ne mogu ispravno objasniti rastuću realnost politike na terenu niti podnijeti teoretsko breme koncepta koji odražavaju takav opseg političkih vjerovanja tako da to čini taksonomiju gotovo besmislenom. Desnica danas pokušava prenijeti poglede onih koji tradicionalno imaju konzervativne i blage pozicije u pogledu porodice i zemlje onima koji, na ekstremnan način, govore o "koncentracionim logorima" i "pravljenju sapuna" misleći na progon etničkih i religijskih manjina.

Zbunjenost se ne smanjuje kada se naizmjenice koriste termini kao što su ekstremna Desnica, desno krilo, Krajnja desnica, te alt-right (alternativna desnica). Sa sličnim problemom se suočavaju današnji analitičari koji objašnjavaju pokrete i na lijevoj i na desnoj strani političkog spektra – pri čemu obje strane imaju poštovanje prema tradicionalnoj kulturi – kao "populizam", drugi izraz koji je trenutno u modi da se opišu politički pokreti koji rastu širom društava Zapada (vidi, naprimjer, knjigu iz 2016. *Populistička eksplozija*, autora Johna Judisa). Upravo iz ovog razloga mi na europska društva gledamo koristeći kategorije predložene u ovoj studiji, a koje u suštini pripadaju disciplini antropologije.

Europski pluralistički identitet

Europa ima još jedan historijski identitet osim onog koji proizlazi iz plemena i krvi, kojeg mi nazivamo pluralističkim identitetom. Ovaj identitet naglašava učenje,

književnost i umjetnost iznad svega, promovira ideju koegzistencije među židovima, kršćanima i muslimanima – ili, da upotrijebimo nedavno skovani španski termin kako bismo je opisali – *laconvivencia*. U tom kontekstu nailazimo na nekoliko primjera: Andaluzija, Sicilija i dijelovi Balkana, posebno Bosna. Andaluzija, regija u modernoj Španiji, također je i ime središnjeg dijela al-Andalusa, muslimanskog imena za Iberijski poluotok, kojim su muslimani vladali iz Kordobe prije više od hiljadu godina. Ma kakve bile kontroverze i debate o prošlosti, stvarnost je ta da su postojali periodi u andaluzijskoj historiji kada su ljudi osjećali da, ukoliko još nisu postigli stanje filozofske i civilizacijske harmonije, sigurno to trebaju učiniti. Stoga, u ovoj studiji, mi upućujemo na andaluzijski model kako bismo ukazali na pluralističko društvo iz prošlosti koje, prikladno prilagođeno našem vremenu, osigurava jedan alternativni europski identitet naspram onog baziranog na plemenu i rasi, a kojeg osobito zatičemo u sjevernim i istočnim dijelovima kontinenta. Doista, Andaluzija čini jednu valjanu alternativu ili antitezu tezi da Europu u osnovi čine društva sa visoko razvijenim poimanjem primordijalnog identiteta koji se može razviti u opasne predatorske pravce usmjerene protiv manjina.

Andaluzijski model je izravno oblikovan muslimanskom mišlju i kulturom i imao je dubok utjecaj na Europu, utječući na razvoj renesanse, naučne revolucije i prosvjetiteljstva. Čak i kada su muslimani izgubili vlast, andaluzijski model je održan, osobito u slučaju Sicilije, od strane kralja Rogera II i Svetog rimskog cara Fredericka II. Nalazimo razasute dokaze andaluzijskog modela koji se zadržao i danas, posebno u južnoj Europi. Ova ideja je bila dovoljno uvjerljiva da privuče pažnju učenjaka širom Atlantika. Tamara Sonn sa Univerziteta Georgetown govorila je prije 11. septembra o Sjedinjenim Državama kao "Novoj Andaluziji."

Tema koja se provlači širom naše studije je uvjerenje da su ideja i praksa uspješne modernosti koja u sebi obuhvata ljudska prava, građanska prava i demokraciju pod prijetnjom. Danas, dolazak više od milion izbjeglica i rastuća kontraverza koja ih okružuje doprinosi propagandi krajnjih desničarskih grupa koje dovode u izazov same temelje moderne Europe. Te grupe imaju kumulativni učinak oživljavanja ekskluzivističkog europskog identiteta zasnovanog na krvi i porijeklu. Rastuća islamofobija i antisemitizam se moraju zauzdati ukoliko Europa želi svoj dom dovesti u red. Akti nasilja doprinose i počinju potresati povjerenje u postratni projekat Europe. Ne može biti stabilne

i uspješne moderne Europe bez jednakosti i pravde za sve.

Odgovor na nasilje i tenzije između religija u Europi današnjice i osjećaja otuđenosti i zbunjenosti kod muslimanske omladine jeste da se ponovno oživi i ojača andaluzijski model kao alternativa identitetu monolitnog plemenskog društva. To nam omogućuje da cijenimo bogatstvo različitih religija i kultura danas na kontinentu, čak daleko više od onog što bi naši preci mogli zamisliti – naprimjer, Andaluzija prije hiljadu godina nije imala hinduske, sikske i kineske zajednice koje cvjetaju u današnjoj Europi.

Ipak, budući da je andaluzijski model starinski, nepraktičan i ima

malo opravdanosti imajući u vidu haos u Muslimanskom svijetu, potrebno je da razmišljamo o sintezi naše teze i antiteze. Ukoliko teza predstavlja plemensku i etničku ekskluzivnost, a antiteza, andaluzijski model, više nije moguća, neka vrsta sinteze treba težiti ka Europi koja je istinski pluralistička i univerzalna i tako održati svoje najveće ideale, istovremeno priznajući i poštujući autohtonu kulturu i identitet u formi jedne Nove Andaluzije. Ona mora uzeti u obzir očajničku potrebu za jednim jakim moralnim liderstvom koje će odražavati i mudrost i suosjećanje istovremeno nadilazeći religijske, kulturološke i nacionalne granice.